

SVATOPLUK ČECH.

Napsal ARNE NOVÁK.

Veliký rok 1848 značí nové období národního obrození českého. Hnutí, které mělo dotud skoro výhradně ráz jazykový, vědecký a slovesný, prohlubuje se nyní politicky a pronikajíc všemi vrstvami občanskými, vyhrocuje se v požadavek státoprávní samostatnosti, opíraný jednak vědomím historickým, jednak myšlenkou vzájemnosti slovanské, která byla přizpůsobena potřebám Slovanstva v Rakousku. Od té doby úsilí buditelsky jazykové utahuje v zápas za práva mateřštiny ve školách, v úřadech a ve veřejnosti vůbec; snažení vědecké, zvláště historické, samo se staví do služeb politické výchovy krásné písemnictví se plní víc a více novými občanskými ideály v duchu vlasteneckého liberalismu. Zároveň, na rozdíl od romantického konservatismu dotud převládajícího, vanou Čechami svobodnější a evropsější myšlenky, kterými se národ uvědoměle přirazuje ke svým šťastnějším a silnějším bratrům na západě: za střelby s barikád padá také u nás víra v autority, aby v oboru ideovém ustoupila kritickému zkoumání ducha vědeckého a filosofického, v oblasti státní sebeurčení národů a autonomii starých

právních celků, v říši umění svéprávnosti tvůrčího genia jdoucího neoblomně za hlasem vlastního srdce a osudu.

Pak hned na prahu nové konstituce, jež přinesla netušený pohyb publicistický, ujala se vedení veřejné myšlenky u nás generace Májová s Janem Nerudou a Vítězslavem Hálkem v čele a dříve než se pracovala k zralým dílům básnickým, projevila se politickým novinářstvím a literární kritikou, kdež prudce a důsledně hájila nové zásady: právo básnické osobnosti proti tradici, všelidské evropanství proti české a slovanské úzkoprsosti vlastenecké, v přítomnosti kotvící realism proti romantice historické dálky, reformní zájem o mravní a společenské otázky proti opatrné konvenčnosti dotavadního tvoření slovesného. Generace „Ruchu“, kteráž se k Májovcům za nedlouho přidružila, jsouc asi o deset let mladší a z níž záhy vynikli hlavně Svatopluk Čech a Josef Václav Sládek, rozvedla proti západnictví a evropanství svých přímých předchůdců, druhou stránku národního programu osmačtyřicátnického: při veškerém uvědoměném umělectví zdůrazňovala volné občanství svobodomyšlného Čecha, hledajíc důvody pro ně jak v příslušnosti slovanské, tak zvláště v dějinné velikosti národa, který již na sklonku středověku zápasil za mravní a rozumová práva lidstva.

Rodina, z níž se Svatopluk Čech dne 21. února 1846 v Ošředku u Benešova narodil, byla přímo typická pro střední stav český uprostřed minulého století. Otec, pocházející ze starobylého rodu selského a zaměstnaný se skromným platem jako úředník drobného panstva, náležel k horlivým osmačtyřicátníkům a zůstal věren vlasteneckému liberalismu, rusomilskému slovanství a deistickému náboženství dlouho po revoluci, která zanítla jeho prud-

kou mysl bujnými nadějemi, aby je v zápětí zdusila. Matka, jako dcera poněmčelé rodiny úřednické, dlouho sníla o ublazeném životě ne-li v přepychu tedy alespoň v pohodlí, ale když se hrnulo dítě za dítětem, když stálým stěhováním a nejistým postavením manžellovým domácnost chudla, smířila se s osudem a nacházela ve vroucí zbožnosti útěchu pro své srdce jemné a obětavé. Přes dočasnou hmotnou tíseň bylo u hospodářského správce Čecha teplo a útulno. Mezi končinami, které se v Svatoplukově chlapectví rychle vystřídaly, nejmocněji naň působilo Berounsko a Středohoří, tam v Litni a ve Vraném, pobyl jeho rodiče nejdéle a ztrávili svá léta nejšťastnější, jejichž odlesk zrcadlí se objektivněji „Ve stínu lípy“ a osobněji ve „Václavu Živsovi“ a „Sněhu“. Od dětinství miloval básnik selankovitou krajinu, vzdělanou věkovitou prací rolníkovou a ckrášenou panskou kulturou; dovedl si ji ztěžka představití bez lesnatého pohoří v pozadí a jako pravý vychovanec českého Středohoří pokládal pásma chlumů za přirozenou hradbu národnosti.

Ale kraj svého zálibného snění a něžné své touhy znal pouze z letních prázdnin, jinak byl studentík od desátého roku věznem „dusných města zdi“. Dva roky v německých Litoměřicích a první léta na poněmčeném novoměstském gymnasiu v Praze byla chlapci vychovanému v národním duchu řadou příkoří snášených v plaché resignaci; v arcibiskupském konviktě, jehož byl chovancem, přistupovalo k tomu bolestné vědomí dobrodiní udíleného kněžímí, jichž si nevážil a trapný rozpor mezi svobodomyšlnými názory vlastními a protireformačním duchem klementinského prostředí. Avšak mládí dovede vždy prolomiti zdi svého žaláře, a i nesmělý Svatopluk Čech si věděl rady. Také k němu do světského

alumnátu a na piaristické gymnasium zavanul za prvních let ústavnosti svěží vzduch občanské svobody a národní hrdosti; Praha, jejíž barokní půvaby dobře chápal jemně vypěstěný umělecký smysl a pro jejíž reformační velikost byl již od otce připraven, živila jeho dějinné nadšení se skvělými tuchami nedalekého osvobození.

Velmi záhy pocítoval o prázdninách v přírodě, ale i mezi vyučováním ve škole rozkoš básnické inspirace, jež jakoby mediem sluchu zachvacovala jeho obrazivost; také první okamžiky hořečného tvoření, podobné snu s otevřenýma očima, přinášely slast, slibující, že zachytí všecko kouzlo chvějící se vidiny; ale tajemné vnuknutí zvolna pohasínalo, a svědomitá práce pilování a obměňování, k níž mladého básníka zavazovalo jeho přísné umělecké svědomí značnou kulturou slovesnou, změnila se v trýzeň, při čemž často básnické řečnictví a malba slovem musily nahrazovati var inspiračního nadšení. Patrně proto jest tolik zlomků a nedokončených prací mezi prvotinami Čechovými, hlavně pokud se rozbíhají do šíře a pokud subjektivní prožitek zasazují do většího rámce předmětného; nedostatek názorné srostitosti a skrovná zkušenost životní zaviňují povážlivou matnost v nich; kolísání ode vzoru ke vzoru svědčí o znamenité sčtetlosti mladého básníka, který kromě svých domácích předchůdců dobře znal hlavně Byrona a jeho následovníky na západě i na východě, ale prokazují také, jak pomalu se pracovník neunavný probíjel ke svému svérázu. Vedle veršovaných truchloher historických, jichž nikdy nedokončil, líboval si Svatopluk Čech na gymnasiu i za prvních universitních let zvláště ve veršovaných povídkách krajně subjektivních, k nimž vedla cesta od „Dona Juana“ a „Evžena Oněgina“,

ale mnohem lépe se mu dařily kratší básně hutného, výpravného jádra, avšak při tom se značným živlem rozjímavým. I první z nich, které založily jeho mladou slávu, jsou dokladem slohového i námětového tékání: první jeho otištěný kus, „*Vánoční sen*“ jest dětskou sentimentalitou s běžnou psychologíí snu a půvabnou štedrovečerní náladou; z východní romance „*Kandiotky*“ kterou se představil ve vůdčím časopise literární veřejnosti, pestří se modní exotičnost a horlí ušlechtilý protest proti zotročování všeho druhu; historická balada „*Husita na Baltu*“, jež byla největším uměleckým činem almanachu literární mládeže „*Ruch*“, objevila po stopách V. Šolce nový lyricko epický sloh, malebný i řečnický zároveň, dobře se hodící k tomu, aby velkými ději minulosti, vyvolanými s mocí takřka živelnou, burcoval svědomí chabých vrstevníků.

Když v těchto básních kritika i se čtenářstvem pozdravovala novou velkou nadějí českého Parnasu, studoval Svatopluk Čech v Praze práva, jimž se oddal k výslovnému přání otce, spatřujícího v juristické dráze synově nejbezpečnější průpravu politického působení pravého tribuna národního. Mýlil se úplně v povaze svého prvorozence, který s plachostí nespolečenského panice a mlčenlivého samotáře unikal ke svým knihám a rukopisům, pokládaje i zaměstnání v advokátní kanceláři za pouhou službu chlební. Pokusiv se o rozsáhlejší skladby ve volném slohu cyklu, jednak mořskou fantasií „*Bouří*“, kde živý názor nahradila značná kultura knižní, jednak lehce spředenými „*Sny*“, odevzdal r. 1873 veřejnosti své první rozlehlé dílo mistrovské v uzavřené formě velkého eposu „*Adamity*“. Do povolného rámce široce pojaté a sytě propracované episy z husitských válek podařilo

se básnickému bouřliváku vměstnati horké krise mladé smyslnosti i problémy jinošského titanismu, opojení nahou krásou ženskou i vesměrnými záhadami, strhující deklamaci i smělý živel malebný. Celek vyznačující se vzácnou kulturou slova a verše oslňoval vrstevníky podobně jako soudobé malby Václava Brožíka, ale byl prudčí, vášnivější, kypivější, což strhovalo zvláště mládež, pro kterou od nynějška se stalo jméno Svatopluka Čecha přímo programem. Brzy přibýlo k těmto prvotinám ještě biblické mysterium o tragické moci lásky, zachvacující i nebešťany, „*Anděl*“, formálně nejvirtuosnější kus nového verbalismu, a tato první díla seskupila se ve svazek „*Básní*“ mistra teprve osmadvaceti-letého, avšak uznávaného bez námitek.

Cesta na východ r. 1874 vytrhla Svatopluka Čecha z malých poměrů českých a ze samoty mezi knihami a literárními plány. Jakoby k nesnesení strádali vnitrozemskou uzavřeností, roztoužili se v sedmdesátých letech čeští básníci po moři: Jan Neruda rozjel se po Středozezemním moři po místech nejstarších kultur; Vítězslav Hálek obeplul z rozevřeným malířským náčrtníkem celý Balkánský poloostrov; Jaroslav Vrchlický díval se od Livorna do bílých vln, tříšticích se o vlašské břehy; Josef V. Sládek dokonce pospíchal Atlantickým oceánem do svobodné Ameriky; Svatopluk Čech jako horlivý čtenář ruských byronistů zatoužil po Černém moři a po svazích Kavkazu s divokým jeho obyvatelstvem a plul Pontem Euxinem i procházel se kavkazskými končinami s nadšeným obdivem pro Rusko i s reminiscencemi na čerkeské látky Puškinovy a Lermontovovy; zastavil se i v Cařihradě, který jeho slavjanofilské touze se objevil budoucí državou osvobozených Slovanů balkánských. Vedle

barvitých cestopisů krajinářských i národopisných byla kořistí této kavkazské pouti veršovaná povídka „Čerkes“ velmi blízká ruské poesii romantické, ale s českým přínosem v motivech i ve smýšlení; mnohem významněji však ozvaly se černomořské dojmy v mohutné básnické skladbě „Evropě“, kterou básník r. 1878 se rozloučil s náměty kosmopolitickými. Mocnější než vzpomínky na výjevy mořské a na cestující na velkém korábu bylo celkové pojetí, příbuzné s názory ruských slavjanofilů, že západní Evropa jest sestárlá, ano zralá k pádu; že by jedině revoluční převrat ji mohl obroditi, ale že vyzní prázdnou marností, ne-li tragickou katastrofou, sáhne-li ke krvavému násilí místo politické humanity a demokratického bratrství. Tato koncepce, zpřítomněná událostmi francouzské komuny a obsahující mužný soud o sociálním stavu Evropy a revolučních východiskách z něho, zhoustla Sv. Cechovi v úchvatnou alegorii, jejíž jednající mužové byli skoro jen mluvčími určitých myšlenkových funkcí, kdežto ženy zůstávaly sličnými schématy — při veškeré prudkosti barev nanášených ve výjevech bouře a vidinách milostného štěstí v rajske přírodě, byl celek především dialektickou stavbou, užívající účinných prostředků řečnických při básnickém řešení závažných problémů.

Ale z tohoto dusného ovzduší sociální revoluce za soumraku civilisace osvobozoval se básník návratem do domova, kam jej takřka volal stín otce právě zemřelého. Zřeknuv se nyní navždy povolání právníckého a získav redaktorstvím „Květů“ dostatek volného času, zabral se do rozsáhlých plánů básnických, které vesměs nějak souvisely s odkazem otcovským. Touže po venkově i po kraji dětství, vzkřísil v selankovitém cyklu „Ve stínu lípy“ celou

řadu typických postaviček české vsi, tu komických, tu vážných, ba sentimentálních a ukázal ve veršovaném díle poprvé dar jasného humoru, zvláště šťastného při líčení již zapadajících poměrů starosvětských. Po stopách svého otce, jenž byl pilným čtenářem Palackého a horlivým ctitelem Husa i Žižky, zabral se do dějin husitství a jeho temné dohry bělohorské, přiblížil se duchu reformace mnohem těsněji než v „Adamitech“, přijal mocnou inspiraci od města Prahy a jejích historických památek a jal se vytvářeti díla, o jaká se pokoušeli českoněmečtí básníci z r. 1848 a na něž pomýšleli u nás V. Šolc a V. Hálek. Spokojil-li se v „Žižkovi“ jedinou epizodou husitských válek, již vypravil se stejným uměním náladovým i bravurou řečnickou, mínil ve „Václavu z Michalovic“ směstnati do rozvětveného eposu celé ovzduší pobělohorské se slavnou hrůzou Staroměstské exekuce v pozadí, ale při tom seskupiti děj kolem událostí vytvořených z ducha doby fikcí básnickou. Obě protilehlé složky XVII. století naplnil silným živlem subjektivním: patriarchální ráj husitského panstva předbělohorského na venkově u prostřed lidu prosytil kouzlem svého domova a dětství, kdežto protireformační Prahu jezuitskou vytvořil na základě studentských vzpomínek klementinských. I hrdinovi, v němž z jezuitského chovance procitne uvědomělý dědic kalicha a z precitlivělého zbožnovatele panské slečny svobodomyšlný a vlastenecký buřič, jest vlastní příznačně jinožský charakter, což značně oslabuje účel básně až barokně skvělé v líčení a podmanivé svou výmluvností.

Ničím nepřiblížil se myšlenkovému a citovému světu svého oslaveného otce do té míry, jako nadšeným slovanstvím, které na rozdíl od kulturní

vzájemnosti kollárovske pojímal politicky, vrací se k rusofilství předhavlíčkovskému. Válečné události na Balkáně, které přinášely slovanským národům osvobození z panství tureckého vítěznou brannou mocí ruskou, měnily staré sny slavjanofilů ve skutečnost, daly novou potravu zanícení Čechovu, a po rázné protestní dumě „*Handžár*“ mohl básník v „*Zimní noci*“ rozpoutati plesné vidění slavného jitra slovanského i s pohádkovým preludem „bílého orla Slovanstva“ nad chrámem Moudrosti boží v Cařihradě. Zde se stává Svato-pluk Čech tvůrcem politické lyriky nového typu: žaly, pochybnosti a stesky osobní mizí v ní za myšlenkovými a citovými hnutími hromadné úsoby, a také podání rázu chansonovitě řečnického obrací se k zástupu souhlasících rodáků, jakoby s výzvou, aby jásali a horovali s sebou. V tomto slohu zbásněna jest i veliká alegorie „*Slavie*“, motivicky blízká „*Evropě*“, opět s rámcem plavby na moři a velké bouře na vlnách, ale ještě s řídkou povahokresbou a dějem schématictějším. Za to myšlenkově, při všem optimismu příliš ochotném, jest to skladba velmi bohatá, neboť kromě dějinně politického sporu mezi Rusy a Poláky vetkal básník do osnovy sociálně revoluční problém na Rusi s otázkou nihilismu v popředí, pevně věří však básník, že silná Rus, ochránkyně a vůdkyně všeho Slovanstva, šťastně překoná vnitřní krizi a přerodí se v duchu humanity a demokratismu. Kolem přítomné a abstraktní „*Slavie*“ vane vzduch černomořský, z historicky konkrétní „*Dagmary*“ šumí bílý příboj Baltického moře, po jehož zněmčených březích Sv. Čech bloudil se srdcem přetékajícím elegií kollárovskou, vystupňovanou často až v přísnou výstrahu. V eposu romantické koncepce a romantické zdobnosti zů-

staly krvavé boje pobaltských Slovanů s Dány v pozadí, kdežto v popředí zaleskla se v serafické čistotě, mateřské něze, královském důstojenství a křesťanské pokoře postava přemyslovské princezny na dánském trůně, na níž Sv. Čech soustředil všecek svůj idealism v poměru k ženě, uctívané spíše zaníceným citem a plachou touhou než zasvěcenými smysly a uvědomělým poznáním. Jako ve „Václavu z Michalovic“, ale měrou ještě větší, ukázaly se v „Dagmaře“, přednosti i meze epického umění Čechova: závažné i poutavé události historické byly uvedeny vždy ve spojitost s potřebami a otázkami přítomnosti, takže se živě dotýkaly srdce i svědomí čtenářů; duch minulosti byl oživen s velkou schopností vcítovací a se skvělým darem kulturní i výtvarné malby; postavy spíše obrysovitě než psychologicky propracované zjevovaly se v úhrnné velikosti; děj drolil se v epizodách, nezachováváje původního prudkého rozběhu; řečník přehlušoval básníka a malíř archeolog stával se přítěží vyprávěči.

Svatopluku Čechovi nebylo trvale možno setrvať na výšinách patetického slohu, jímž ztělesňoval těžké otázky současnosti neb s pomocí studia velice svědomitého křísil minulost v jejích typických jevech; potřeboval oddechu v pracích lehčího druhu, často jen improvizovaných podle vzpomínek neb modelů na dosah ruky. Takovou úlevu mu poskytovala jeho povídková prósa, jejíž patnáctiletou žeň u výboru shrnul r. 1883 do čtyř svazků „*Povídek, arabesk a humoresk*“. Navazuje na tradici přednerudovskou, hlavně však na Nerudovo polo-realistické umění genrové, kreslil s neutuchající vynalézavostí a s pěstěným smyslem pro charakterističnost komické, truchlosměšné i tragické postavy

a postavičky z venkovského i pražského malosvěta, hlavně z panského úřednictva, drobné buržoasie a literární bohémy, jednou se sklonem k bujně karikatuře, jindy s něžným smyslem pro tragikomedii lidskou, ale zpravidla s jemným dickensovským humorem, pod jehož smíchem se perlí slzy. Větší románové skladby jako obě roztříštěné kroniky umělecké bohémy pražské s venkovskými epizodami, „*Kandidát nesmrtelnosti*“ a „*Ikaros*“, zmrzely spisovatele sama předčasně, za to několik povídek se silným zbarvením subjektivním a zpracovanou povahokresbou nepozbylo dodnes staromódniho půvabu, v nějž rozkvetla gracie vypravovatelská spolu s něhou lidskou: tak obraz ze života panstva a občanstva se sociálními problémy v pozadí z blízkosti „Evropy“ „*Mezi knihami a lidmi*“, tak melancholická „povídka z registratury“ s tesknými vztahy k Čechově rodině, „*Ještěáb contra Hrdlička*“, tak elegie o marnosti slávy v nádherném krajinném rámci kavkazském „*Sláva*“.

Jiným způsobem osvěžení v tvorbě a spolu prostředkem duchovní rovnováhy byly Svatopluku Čechovi od počátku osmdesátých let veršované báchorky; romantika libujícího si ve volné hře obraznosti doplňoval v nich svědomitý syn doby, dobře znající její chyby a pošetilosti; satírikovi s neúprosným žahadlem připínal v nich křídélka půvabný humorista; lyrický umělec povznášel do básnické výše veršované feuilletony. Ale tvořivé svobody, hravého půvabu, svrchovaného humoru, kterými se honosí první z nich „*Petrklíče*“ s domácím českým a „*Hanuman*“ s indicko-opičím ovzduším, nedosáhly již básnické pohádky pozdější: jinotajitelně strnulá „*Pravda*“, zlomkovitý „*Šotek*“ a groteskní „*Kratochvilná historie o ptáku Velikánu*“

Velikánoviči“; satira v nich postupně hořkne, neboť citlivé svědomí soudce a vychovatele národního nedovoluje mu veselí se s čtenářem bezstarostně.

Nebylo jinak ani, když básník, vzpomínaje domova nebo těžce z hojných dojmů turistických, přemýšlel o českém venkově a jeho přerozujících se poměrech životních; stále doléhala k němu vážnost doby, napomínající jednotlivce i národní celek k ostražitosti. V „*Lešetínském kováři*“ lemují milostné písničky podoby až lidové tragickou idylu, v níž se sráží na českém venkově starodávně zachovalý svět ruční domácí výroby s továrním průmyslem, ohrožujícím národnost, loupícím zděděnou půdu, rozrušujícím počestné mravy; kdo mohl by vůbec pochybovati o tom, na kterou stranu se postaví český tradicionalista a národní konservativce? Ve „*Zpěvníku Jana Buriana*,“ kde nepoměr sentimentálně písňové ornamentiky k výpravnému a problemovému jádru jest ještě větší, útočí na selský zděděný mrav vzdělaného českého zemana pokušení odrodilé šlechty, přistupujíc k němu v sličné podobě urozené dívky; ovšem selská krev a české sebevědomí zvítězí nad panskými svody a neporušený demokratismus zůstává zachráněn. Stojí-li tyto dvě selanky časovou a myšlenkovou závažností vysoko nad idylickými genry cyklu „*Ve stínu lípy*“, nevyrovnej se mu ani zdaleka životním teplem a opravdovou názorností: mdlá konvečnost situací, matnost postav zcela průměrných, záliba pro sladkou titěrnost namísto hutného svérázu svědčí o chabnoucích tvůrčích silách občana starostlivého, vlastence bezúhonného.

I nad idylickými krajinami těchto veršovaných povídek chmuří se zlověstná mračna, z nichž jakoby

báseník čekal osudovou bouří, napověděnou ostatně již v „Evropě“ a ve „Slavii“. Jeho intuice věštecká ho neklamala, i když datum ztroskotání staré Evropy kladl příliš blízko. Již r. 1887 očekával srážku slovanského Východu s německým i maďarským násilnictvím a byl si jist, že s vítězstvím humanity a demokratismu pod vlajkami ruskými kyne osvobození českému národu, jehož všechny kmeny a větve zvláště Moravu se Slovenskem, volal k pospolitě práci, slibuje si mnoho od svobodomyšlného ruchu v mládeži. Ale nevěřil, že Evropě pomohl by pouhý převrat politický a přesun mocenský, zdůrazňoval nutnost spravedlnosti sociální, kterou vymáhal zvláště pro továrního dělníka „hrdinu budoucnosti“ ač i nadále zůstával jeho srdci blíže rolník a dělník zemědělec, podobně jako sourodému J. V Sládkovi. Z tohoto zároveň úzkostlivého i slavného vědomí plnosti času a z těchto opravdových úvah o mravnostních i společenských potřebách národu i člověčenstva vzniká velkorysá politická lyrika Čechova, za níž následovaly vnitřně příbuzné, ale podle básnických osobností rozlišené projevy Heydukovy, Sládkovy, Vrchlického a Macharovy — od r. 1848 a od počátku konstitučního života u nás nedoznalo české písemnictví do té míry inspirace politické. První kniha „*Jitřní písně*“ působily údernou silou a jinošským zápalem bitvy za právo a spravedlnost rozvíjející se za ranních červánků; mnohem složitější „*Nové písně*“ podmaňovaly mužnou zralostí myšlenek směle a zdravě větvitých, ale největšího úspěchu se dostalo r. 1895 „*Pisním otroka*“ přes jejich poněkud zastaralé přestrojení orientálské a exotické, jimiž se však nedal nikdo zmásti, leda censor, mnohem méně úzkostlivý než bylo před lety při „Lešetinském kováři“, Doba, z níž se „*Písně otroka*“

zrodily a která v nich pozdravila nejpravdivější a zároveň nejohavnivější výraz svého rozhorlení a vzdoru, byla jakousi předzvěstí nekrvavé a vítězné revoluce, která po čtvrtstoletí přinesla národu osvobození a státní samostatnost; rakouské poddanství, dočasně utužené až v ozbrojený centralism, zjevilo se potupným a nesnesitelným otroctvím, proti němuž se bouřily všechny svobodné a ušlechtilé pudy v člověku Čechu; opovržení obracelo se netoliko proti utiskovatelům samým, ale i proti jejich přísluhovačům otrocky smýšlejícím; poroba nebyla cítěna pouze národně, nýbrž zároveň sociálně. Čechovy „Písně otroka“ byly pravými chansonami určenými pro dav stejně cítící: barvy silně nanesené, obrazy působivé až k trivialitě, pointy prudkého zastření nemohly se minouti účinku a vzrušily celý národ.

Byl to poslední plod básnické mužnosti Čechovy; co následovalo, mělo nesporně příchut staroby. Dříve než kterýkoliv z jeho druhů, cítil se S. Čech sestarálým a propadal elegii, odmítaje s tklivou resignací ušlechtilého garçona od sebe šfavnaté dary života. V útulné domácnosti mezi sestrami, květinami a knihami, kterou v letech 1895 — 1902 přenesl z Prahy do Obříství na Mělnicku s pohledem na věkovitý Říp z oken, pracoval, skrýval se veřejností, rušící jej populárností příliš hlučnou a dočasně v naivním omylu jej pokládající za osobnost politickou. V tvoření jeho asi od r. 1890 dva rysy opravdu dosvědčovaly, že nepochybně překročen zenit. Jednak všecka díla, založená široce, uvázla po prvních skvělých nábězích a po rozsáhlé exposici, na písku, omrzevše básníka sama; jednak místo přímého prožitku stávaly se výhradně inspirací vzpomínky z dětství. Jmenovitě v próse se jeví zna-

telně tento úpadek: kromě feuilletonů ceny jen časové, lehounce improvizovaných cestovních dojmů, svěže vypravovaných pamětí vznikal jenom cyklus „*Výletů pana Broučka*“, příbuzný svou směsí romantické obraznosti a časové satiry, hry rozmaru a vynucené sebeironie starším veršovaným báchor-kám, ale i sestupující ve vkusu o několik stupňů, ať pražský šosáček odrážel se od groteskně lyrických měsíčňanů nebo od husitských svých předků, ať bloudil se svými druhy po vlasti nebo po výstavě, vždy byl oblit humorem poněkud přízemním, který je ústupkem čtenářům a zároveň sebeklamáním spisovatelovým. Ve volný řetězec memoarový s povídkovým rámcem změnila se postupně poslední větší prósa Čechova, kterou r. 1899 zahájil svůj soubor děl, „*Druhý květ*“, dílo podobného druhu jako jsou obě o něco starší veršované idyly, staromódní venkovské epos v rámci i tvaru úmyslně archaistickým „*Václav Živsa*“ a rodinný obrázek vánoční „*Sněh*“.

Ježto hlavní práce pozdních let básnickových, výpravná a řečnická tragédie z husitských válek, „*Roháč na Sioně*“, zůstala zlomkem, z něhož pouze několik výjevů nadáno jest také životem jevištním, vrcholí tvoření Čechova stáří cyklem náboženské lyriky rozjímavé „*Modlitby k Neznámému*“. Nejsou to prudké výkřiky náboženské úzkosti a zoufalství ani důvěrné projevy štěstí z opětného nalezení dětské víry, jak se s tím v moderní poesii zhusta potkáváme; nereptá tu také vzdorný titanism ani vědecký agnosticism jako bývalo zvykem v době, kdy Svatopluk Čech básnil své „*Adamity*“; pokorné a něžné srdce kořící se tajemství a přimykající se v celku k názoru panteistickému, modlí se zdobným slohem a s řečnickou důstojností a doplňuje zbožný cit etikou dělného humanitismu sociálního, který není příliš

vzdálen lidskosti Kollárovy a božnosti Palackého, nový to důkaz, že S. Čech byl pravým dědicem a dovršovatelem národního obrození. Vrátil se ještě několikrát k básnickému tlumočení těchto zásad, kterým byl věren po celý svůj život, a jako veršovaný odkaz nalezen byl v pozůstalosti cyklus „Do světa širého“, psaný Mojžíšem, který ví, že musí opustiti svůj lid.

Zahořekoval úchvatně již v „Písních otroka“ že sám nevstoupí se svým národem do zaslíbené země svobody, ale nepochyboval později ani chvíli, že slavný ten okamžik není příliš vzdálen. Při veškeré úctě, kterou choval vždycky k výsostnosti umění a poesie, byl zvláště hrd nato, že své rodáky a čtenáře vychovával k citu volnosti, k vědomí práva, k touze po občanské samostatnosti a pouze v tom smyslu přijímal hold národa, tížící jinak nesmírně jeho skromnou povahu. I nebylo jeho poslání zdaleka uzavřeno, když 23. února 1908 v Praze zemřel a když s pompou, jaké se nedostalo žádnému českému básniku před ním, byl pohřben na Vyšehradě. Mnohá stránka z jeho básnického díla, nejskvělejšího v reflexivním eposu historickém i moderním, nejjadrnějšího v politické lyrice, nejpůsobivějšího ve veršovaných báchorkách, zastarala, ale jeho idealistický příklad a podnět, jeho mravní víra i mužné nadšení spolupracovaly mocně a úspěšně deset let po jeho smrti při díle národní obnovy a neměly by býti zapomenuty ani při dotváření státního života naší mladé republiky, která nemůže býti na rozpacích, koho ze svých strážných geniů dlužno vzývatí nejčastěji a nejvroucněji.

„NAŠI“ zahrnují v cyklu románů, spojených v rozsáhlé epos, řadu typů z rodného kraje Holečkova, jak jeví se tento lid v letech čtyřicátých a šedesátých devatenáctého století, kdy ještě na mnoze irvala v něm jeho staroslovenská a staročeská samobytnost, kdy však již také cizácké živly jaly se k němu pronikat a na jeho charakter působit rozkladně. „NAŠI“ bývají srovnávány s lidopisným románem Wl. Reymonta. „Chlapy“, ale ještě předstíhují tuto perlu polské literatury... J. Holeček jde myšlenkově dále a hlouběji než Reymont,

E. Chalupný „JOSEF HOLEČEK“.

JOSEFA HOLEČKA SEBRANÉ SPISY

I. Za svobodu I. Černohorské tažení do Hercegoviny proti Turkům 1876	11·50
II. Za svobodu II.	13 50
III. Naši I. 3. vydání	24—
IV. Za svobodu III.	13·50
V. Naši II. — Bartoň 2. vydání	25—
VI. Naši III. — Výprava. 2. vydání	36—
VII. Naši IV. — Boubín 3. vydání	55—
VIII. Tragedie Julia Grégra	24—
IX. Naši V. — Adamova svatba I. 2. vyd.	35—
X. Naši V. — Adamova svatba II. 2. vyd.	32—
XI. Naši VI. — Rok smrti	V tisku
XII. Naši VII. — Mraky	25—
XIII. Národní moudrost	30—
XIV. Naši VIII. — Emissaři I.	45—
XV. Naši IX. — Emissaři II. (Křtiny)	33—
Samostatně vyšlo:	
Bosna a Hercegovina	10—
Černá Hora v míru	20—
Černohorské povídky I. III./IV.	17—
Junácké kresby černohorské I./III.	12—
Kalevala I.—VI.	24—
Kanteletar I. II.	12—
Na Černou Horu	10—
Německý smrad na Rusi	1 20
Obšit. Někřvavé obrázky z vojny	4·80
Rozmanité čtení II.	7·20
„ „ III.	8·40

Naprosedj u všech knihkuptců.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

v Praze, Národní třída 11,